

Tipologija pomenskih prenosov v slovenskih narečjih (z ozirom predvsem na zahodna slovenska narečja)

Danila Zuljan Kumar¹

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Novi trg 3, SI 1000 Ljubljana;
Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko, Raziskovalna postaja ZRC SAZU
Nova Gorica, Delpinova 12, SI 5000 Nova Gorica, DZuljan@zrc-sazu.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.10>

ISBN 978-961-286-684-6

Prispevek se osredotoča na problematiko pomenskih prenosov v slovenskih narečjih. Gre za obliko jezikovne spremembe, ki zadeva razvoj rabe pomena leksema na časovni osi. Predstavljeni bodo naslednji tipi pomenskih prenosov: metafora, metonimija, hiperbolo, širjenje in oženje pomena leksema, pomenski kalki, pomenski prenos pri glagolih s širokim pomenskim obsegom in omiljeni tabu izrazi.

Ključne besede: pomenski prenos, tipi pomenskih prenosov, slovenska narečja, zahodna slovenska narečja, Slovenski lingvistični atlas

The article focuses on semantic shifts in Slovene dialects. This is a form of linguistic change that concerns the development of the use of the meaning of a lexeme on the time axis. The following types of semantic shifts are presented: metaphor, metonymy, hyperbole, expansion and contraction of the lexeme's meaning, semantic calques, semantic shift in verbs with a wide range of meanings, and semi-taboo expressions.

Keywords: semantic shift, types of semantic shift, Slovene dialects, western Slovene dialects, Slovene linguistic atlas

Uvod

Termin *pomenski prenos* ali *pomenska sprememba* je oblika jezikovne spremembe, ki zadeva razvoj rabe pomena leksema na časovni osi. Gre za eno od osrednjih tematik v jezikoslovju (Blank 1999: 61) in jasen dokaz, da se jezik v času spreminja. Prispevek se osredotoča na naslednjih šest

---

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS. Zapisan je v vnašalnem sistemu ZRCola, ki ga je na ZRC SAZU razvil dr. Peter Weiss.

tipov pomenskih prenosov: metaforo, metonimijo, hiperbolo, širjenje in oženje pomena leksema, pomenske kalke, glagole s širokim pomenskim obsegom in omiljene tabu izraze.² Primeri za posamezne tipe so vzeti iz dveh že objavljenih knjig *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA 1, SLA 2) in tretje, ki je v nastajanju (SLA 3) – pri čemer se omejujem predvsem na gradivo iz zahodnih slovenskih narečij –, ter iz lastnih zapiskov in poznavanja problematike predvsem v briškem in nadiškem narečju.³

Metaforična poimenovanja

Metaforični prenos predstavlja razmerje med osnovnim in metaforičnim pomenom, ki ju povezuje ena ali več enakih lastnosti. Osnovno načelo metafore je torej asociativni odnos med pomenom entitete in nečim podobnim, kar pomeni, da izbira metaforičnega izraza izhaja iz podobnih ali enakih lastnosti primerjanih entitet. Iz narečnega gradiva, ki je zapisano v SLA, lahko kot nedvoumne primere poimenovanj, nastalih po pomenskem prenosu metaforičnega tipa npr. za pomen ‘trepalnice’, navedemo poimenovanja *vejice*, *vejčice*, *lasje* in *lasje na očeh*, *tipalnice*,⁴ *gubice*⁵ ter *moštace*,⁶ medtem ko je podobnost pri poimenovanjih *čumige*,⁷ *moškalice*,⁸ *vehe*⁹ in *lopatnice*¹⁰ za isti pomen manj jasna.¹¹

² V jezikoslovju obstaja vrsta klasifikacij pomenskih prenosov, gl. npr. Bloomfield (1967) in Blank (1999).

³ Tematika pomenskih prenosov v slovenskih narečjih na gradivu, objavljenem v SLA, je obravnavana tudi v Zuljan Kumar (2012 in 2014).

⁴ Sln. *tipalnica* ← psl. **tipati*, kar etimološko ni pojasnjeno; beseda morda temelji na onomatopeji **tip*, ki posnema zvoke, nastale pri rahlih udarcih (Snoj 2016, spletni vir).

⁵ Sln. *guba* < psl. **guba* je tvorba iz ide. korena **g^(h)eub^h-* ‘upogibati, kriviti’ (Snoj 2016, spletni vir).

⁶ Nar. sln. *moštace* ← furl. *mostačhe* ž ed., *mostačhis* mn. ‘brki’.

⁷ Nejasno, morda v zvezi s poimenovanjem *mige*.

⁸ Nejasno, morda v zvezi s poimenovanjem *moštace*.

⁹ Nejasno. Za sln. *veha* Snój (2016: spletni vir) navaja dva pomena: 1. ‘lesen zamašek za sode’ in 2. ‘odprtina na vrhu soda’. Če je 1. pomen prvotnejši, je beseda izpeljana iz *véhati* ‘pihati’, če pa je prvotnejši 2. pomen, je beseda enaka npr. s češ. *věcha* ‘šop slame’ in polj. *wiecha* ‘metlica’.

¹⁰ Sln. *lopatata* < psl. **lopatata* ← psl. **lopbъ* ‘list, nekaj ploščatega’; prvotni pomen je **opremljena z listom, s ploščatim delom (za zajemanje)* (Snoj 2016, spletni vir).

¹¹ Uvrstitev med metaforična poimenovanja je zaradi nejasnosti izvora in njihove enkratne pojavitve vprašljiva.

Raziskave s področja psiholingvistike se pri raziskovanju metaforičnega pomenskega prenosa osredotočajo na razlikovanje med metaforičnimi izrazi, ki so se leksikalizirali, in novimi metaforičnimi izrazi, kjer pomenski prenos ni leksikaliziran (Semino 2010: 11). V tem smislu Lakoff in Johnson metaforični izraz z neleksikaliziranim pomenom imenujeta neustaljena, z leksikaliziranim pomenom pa ustaljena metafora (Lakoff in Johnson 1980: 139). Podobno delitev pozna Šmelev, ki glede na razširjenost rabe metaforičnega pomena razlikuje med sistemskimi in nesistemskimi metaforami. Sistemsko metaforo razume kot metaforo, ki jo uporablja skupina ljudi, nesistemska metafora pa je individualna metafora, ki jo uporablja posameznik (Šmelev 1977: 94). Prva skupina torej označuje metafore, ki so v rabi že ustaljene, druga pa tiste, ki presegajo konvencionalni konceptualni svet in so bolj stvar posameznega govorca (Lakoff in Johnson 1980: 139). Obe vrsti najdemo tudi v SLA. Primer za ustaljeno oziroma sistemsko metaforično poimenovanje je pomenska zveza *kostanjevi lasje* za 'rjavi lasje' (Škofic 2011: 54–55), ki je poznana po velikem delu slovenskega narečnega prostora in pomeni 'lasje, enake barve kot kostanj'.¹² Primer za neustaljeno oziroma nesistemsko metaforično poimenovanje pa je besedna zveza *kofetasti lasje* 'rjavi lasje' (Škofic 2011: 54–55), zapisana samo dvakrat, in sicer po enkrat v terskem in notranjskem narečju. Kot primere ustaljenega pomenskega prenosa verjetno metaforičnega tipa lahko omenimo še leksem *riba* 'meča' (Kumin Horvat 2011: 168–170), ki je poznan po celotnem briškem območju, ter leksema *fižol* in *fižolček* 'ledvice', torej 'take oblike kot fižol' (Kenda Jež 2011: 141–143), ki sta zabeležena v notranjskem narečju primorske narečne skupine.

Med neustaljena, tj. nesistemska metaforična poimenovanja lahko prištevamo tudi sinonimne izraze, ki se kot pomensko zaznamovani rabijo namesto denotativnih poimenovanj. Primeri iz SLA so naslednji: *jabke* 'lice' (Zuljan Kumar 2011: 83) v T330, *čompa* ('krompir' v bovškem govoru) 'pest' (Zuljan Kumar 2011: 105) v T072 in *črv* 'mozolj' (Kumin Horvat 2011: 191) v T102.

V isto skupino lahko štejemo tudi pomensko zaznamovane sinonimne izraze v rabi namesto denotativnih poimenovanj, ki predstavljajo tabu izraze, tj. izraze, katerih omemba v družbi ni primerna. Primeri iz SLA so naslednji: *ta široka* 'zadnjica' (Jakop 2011: 147) v T253, *izpustiti ga* v T156 in *stisniti* v T160 'izločati pline iz črevesja', vulg. 'prdeti' (Jakop 2011: 149),

¹² V T137 in T138 notranjskega narečja je zapisana tudi prevzeta različica, tj. *maron* (← furl. (*colôr*) *maron*, it. (*color*) *marrone* 'kostanjev, rjav') (Škofic 2011: 54).

sramota, *premoženje*, *kosmatije* in *lumpi* 'moško spolovilo', *veseličica* in *ta mala* 'žensko spolovilo'.¹³

Sem lahko prištevamo tudi kletvice in psovke, ki se motivno nanašajo na živali. Naslednji primeri so iz briškega narečja: *je prav ena tantaroga* (← it. *tantaruga*, furl. *tartarughe* 'želva'), nanaša se na človeka, ki je neroden, neokreten, počasen; *kako telce*; nanaša se na mladega moškega/žensko, ki je dobrega srca, toda naiven/-vna in ga/jo drugi izkoriščajo; *dindjot eden* (← furl. *dindiat* 'puran'), nanaša se na moškega, ki se postavlja; *je prav en trot*, nanaša se na moškega, ki je nekoristen; *praščon eden*, nanaša se na moškega, ki je pokvarjen, kar je metaforično prikazano z umazanostjo; *dindja neumna* (← furl. *dindie* 'pura'), nanaša se na žensko, ki ne razmišlja s svojo glavo.¹⁴

Metonimična poimenovanja

Metonimični pomenski prenos temelji na obstoječi povezavi med sosedskima denotatoma (Snoj 2006: 76). Metonimični pomen tako predstavlja rezultat vzročne, prostorske, časovne, asociativne ipd. povezave med njima (Warren 2002: 122). Glede na to ločimo prostorsko, vzročno, delno, asociativno in druge vrste metonimij.

Apresjan metonimične pomenske prenose deli na ustaljene in neustaljene (Apresjan 1974: 16), pri čemer je ustaljenost tista definicijska lastnost, ki pogojuje razumljivost metonimičnega prenosa, kar pomeni, da je metonimični prenos ustrezno razumljen, če je ustaljen.¹⁵ Ta značilnost ločuje metonimični pomenski prenos od metaforičnega. Pri metaforičnih prenosih ustaljenost ni nujni pogoj za razumljivost, saj so metaforična poimenovanja zaradi enakih lastnosti, ki si jih delijo z osnovnim pomenom, lažje razumljiva. Druga značilnost, ki razlikuje poimenovanja, nastala po

¹³ Odgovori za SLA V069.02 'moško spolovilo' in V069.03 'žensko spolovilo' niso objavljeni.

¹⁴ Pri nekaterih metaforičnih izrazih se postavlja vprašanje, ali jih govornik (še) dojema kot izraze, ki so bili pomensko spremenjeni, ali je njihov pomen (že) demetaforiziran. Leksem *klobasa* 'črevo' (Kenda-Jež 2011: 145) med govorci porabskega narečja ni več prepoznan kot izraz, ki je nastal po pomenskem prenosu, temveč kot denotat. To narečje namreč ne pozna denotativnih izrazov *črevo*, *čreva* in *črevesje*. Izraz *klobasa* 'črevo' je torej popolnoma demetaforiziran, tj. pomensko nevtralen.

¹⁵ V SLA je primer ustaljenega metonimičnega poimenovanja leksem *obrvi* v pomenu 'trepalnice', zapisan v treh točkah rezijanskega narečja, v T064 terskega narečja, v T074 in T078 nadiškega narečja ter v T083 in T086 briškega narečja (Zuljan Kumar 2012: 490).

metaforičnem in metonimičnem prenosu, je, da so prva lažje preverljiva, ker temeljijo na odnosu podobnosti. Metonimična poimenovanja pa imajo dejansko primarno referenčno funkcijo (Lakoff in Johnson 1980: 36; Dirven 2002: 101) in nadomeščajo entitete, ki so prostorsko blizu. Poimenovanji *škalir* ‘nakladalni pod pri kmečkem vozu’ (← ben. it. *scalèr* ‘voziček za nakladanje sena’) v nadiškem narečju in banjškem podnarečju kraškega narečja ter *ščelar* v istem pomenu *kot škalir* (← furl. *scjelâr* ‘nakladalni pod pri kmečkem vozu’) v nadiškem narečju, zapisana v pomenu ‘lojtnik’, tj. ‘voz z lestvi podobno pripravo na straneh’, sta tako metonimična izraza, katerih povezava temelji na podobnosti med dvema entitetama, tj. lojtnikom, kot ga poznajo v osrednjem slovenskem prostoru, ter vozom, ki ima samo nakladalni pod, v primorskem prostoru.¹⁶

Poglejmo si primere posameznih tipov metonimije podrobneje na primerih iz zahodnoslovenskih narečij.

Prostorska metonimija

Ta temelji na prostorskem odnosu med dvema denotatoma. V SLA so v zahodnoslovenskih narečjih primeri tovrstne metonimije npr. naslednji: že omenjeni leksem *obrvi* v pomenu ‘trepalnice’, *klet* ‘shramba’ v T078 in T079 (Kenda-Jež, Šekli 2016: 83–84) nadiškega narečja ter *kalador* ‘veža’ (← furl. *coridor* ‘hodnik’) v dveh briških točkah (Kenda-Jež, Šekli 2016: 145).

Delna metonimija

Delna metonimija je pomenski prenos, pri katerem se pomen A uporablja kot pomen B, pri čemer je A del celote in B pomeni celoto. Pomen ‘stopalo’ je v briških točkah T082 in T083 zapisan z leksemom *peta* (Nartnik 2011: 173), pomen ‘vrat’ pa v briški točki T082 in banjški T090 z leksemom *grlo* (Kenda-Jež 2011: 93).¹⁷

¹⁶ Karta in komentar za SLA V270 ‘lojtnik’ bosta objavljena v SLA 3 (avtorica je Januška Gostenčnik).

¹⁷ Najdemo pa tudi nasprotno primere, in sicer rabo nadpomenk v pomenu podpomenk, česar sicer ne štejejo med pomenske prenose, npr. *hrbet* v pomenu ‘križ’ (Šekli 2011: 154) v briški točki T082, *sklep* v pomenu ‘kolk’ (Škofic 2011: 156) v briški točki T086, *glaš* v pomenu ‘šipa’ (Jakop 2016: 104) v nadiški točki T080 ter *zid* v pomenu ‘vmesna notranja stena v hiši’ (Kumin Horvat 2016: 115) v nadiški točki T081 in v briških točkah T083 ter T085. Pomen ‘vmesna notranja stena v hiši’ se sicer v obeh narečjih izraža s prevzetim leksemom *paradana*.

Vzročna metonimija

Vzročna metonimija temelji na vzročno-posledični povezavi ali v primeru analiziranega gradiva iz SLA največkrat na povezavi simptom-bolezen, npr. pomen 'mrzlica' se v nadiški točki T074 izraža z leksemom *ogenj*, v nadiških točkah T078–T081 in briški točki T082 pa z leksemom *trešljika* (Kumin Horvat: 213–214). Pomen 'garje' pa je v briških točkah T084–T086 izražen z leksemom *srbečica* (Kumin Horvat: 199).

Asociativna metatonija

Med poimenovanja, ki so nastala po metonimičnem pomenskem prenosu, lahko uvrščamo tudi taka, ki so nastala na podlagi asociacij med sorodnima denotatoma. Kot primer ustaljene ali sistemske metonimije te vrste lahko navedemo izraz *nevesta* v pomenu 'snaha' (Škofic 2011: 294), ki je v rabi po celotnem primorskem prostoru. Podobno je s poimenovanjema *oča* in *mama*, ki sta poleg pomenov 'oče' in 'mati' ponekod v preteklosti pokrivala tudi pomena 'tast' in 'tašča' (Jakop 2011: 243, Jakop 2011: 245). Podoben pomenski prenos je pri rabi izrazov *božec* v posamičnih točkah terskega, nadiškega in obsoškega narečja, *revež* v kraškem narečju ter *kolon*¹⁸ v T087 briškega narečja in T097 banjškega podnarečja za pomen 'bajtar, tj. lastnik zelo majhnega posestva'.¹⁹ Za primer asociativne metonimije gre tudi pri rabi pridevnika *medel* 'slaboten' (Nartnik, Kostelec 2011: 229), ki v nadiških točkah T074, T076 in T080 pomeni 'suh'.

Hiperbolična poimenovanja

Hiperbolični izraz je izraz, katerega pomen je v primerjavi z nevtralnim bolj poudarjen. Primer geografsko zelo razširjenega hiperboličnega pomenskega prenosa lahko vidimo pri nar. sln. glagolu *krepati* (← it. *crepare*, furl. *crepâ* 'počiti, poginiti'), ki v pejorativnem smislu pomeni 'umreti'. Do hiperboličnega pomenskega prenosa je prišlo tudi pri glagolih *zaoblati* ter *zadžirati* (← it. *girare*, furl. *zirâ* 'vrteti, obračati'),²⁰ oboje v pomenu 'imeti mentalne probleme'. Oba sta poznana v briškem, drugi tudi v nadiškem narečju.

---

¹⁸ Kolon ni bil lastnik zemljišča, ampak njegov najemnik.

¹⁹ Karta in komentar sta v pripravi za SLA 3 (avtorica je Jožica Škofic).

²⁰ Br. *ga je zaoblalo* 'zmešalo se mu je', nad. *ga je zadžiralo* v istem pomenu.

Hiperbolična je tudi raba pridevnikov *strašno*, *grozno*, *močno* in *hudičevo*, vse v pomenu ‘zelo’ v zahodnih slovenskih narečjih v funkciji poudarjanja pozitivne ali negativne lastnosti (npr. notr. in kr. *je strašno lep*, br. *je močno/hudičevo/strašno lep/pokvarjen*).

Širjenje in oženje pomena

Širjenje pomena je pomenska sprememba, pri kateri leksem v nekem časovnem obdobju pridobi širši pomen kot izvorno, oženje pomena pa je pomenska sprememba, pri kateri leksem v nekem časovnem obdobju pridobi ožji pomen kot izvorno. Primer za prvo je raba prevzetega samostalnika *tifon*, ki v italijanščini pomeni znamko traktorskih razpršilnikov z imenom *Tifone*, v briškem narečju pa se je njegov pomen razširil na traktorske razpršilnike na splošno in se rabi kot sopomenski enako iz italijanščine prevzetemu denotativnemu poimenovanju *atomizer* ‘traktorski razpršilnik’. Podobna temu je širitev pomenskega polja glagolov *goreti* in *vneti* v istem narečju. Prvi je poleg pomena ‘goreti’ dobil tudi pomen ‘biti prižgan, delovati’; npr. br. *gori luč* in tudi *motor*; drugi pa je poleg pomena ‘vneti’ (npr. ogenj) dobil tudi pomen ‘prižgati’, npr. br. *unemeš ogenj* in tudi *auto*, *motor*, *kosilnicu*. Izrek: *Avto gori* ima tako v briškem narečju dva pomena: 1. ‘avto gori’, ki je denotativni pomen, in 2. ‘avto je prižgan’, ki je pomen, nastal po metonimičnem pomenskem prenosu. Te vrste je tudi širitev pomenskega polja glagolov *odpreti* in *zapreti* v istem narečju, ki sta poleg pomenov ‘odpreti’ in ‘zapreti’ dobila tudi pomena ‘prižgati’ in ‘ugasniti’, npr. br. *odpreti luč*, *zapreti televizijo* (Zuljan Kumar 2022a: 151). Primer za oženje pomena pa je raba leksema *makinja* (← furl. *machine*, it. *macchina* ‘naprava, stroj’) v briškem narečju namesto pomensko natančnejših *makinja za metati žveplo* ‘nahrbtna naprava za žveplanje’, *makinja za mleti grozdje* ‘grozdni mlin’ in *makinja za metati vederjol* ‘nahrbtna škropilnica’, in sicer v primerih, ko je iz konteksta razvidno, za katero napravo gre.

Pomenski kalki

Tak tip pomenskih prenosov je v kontaktnem jezikoslovju imenovan pomensko kopiranje in nastane kot posledica prevzema pomena iz jezika B v jezik A, tj. iz izvornega v sprejemni jezik. Tovrstnih pomenskih prenosov je največ v slovenskih narečjih, ki so v stiku z drugimi jeziki. Naslednji

primeri so iz briškega, terskega in nadiškega narečja: *dati slabo novico* ‘sporočiti slabo novico’ (← it. *dare una brutta notizia*, furl. *dâ une brute notizie* ‘sporočiti slabo novico’), *držati kumpanijo* ‘delati družbo’ (← it. *tenere compagnia*, furl. *tignî compagne* ‘delati družbo’), *ložiti se dakordo* ‘dogovoriti se’ (← it. *mettersi d'accordo*, furl. *metisi dacuardi* ‘dogovoriti se’), *najti se dobro/slabo* ‘nekje se počutiti dobro, slabo’ (← it. *trovarsi bene, male*, furl. *cjatâsi ben, mâl* ‘počutiti se dobro, slabo’). Našteti pomenski prenosi so hkrati tudi skladijski, saj je poleg pomena kopirana tudi struktura (Zuljan Kumar 2022a: 151–153).

Raba glagolov s širokim pomenskim obsegom

Med pomenske prenose lahko prištevamo tudi tiste pomene glagolov s širokim pomenskim obsegom (glagolskih primitivov), ki ne spadajo v nobenega od njihovih definiranih pomenov. V naslednjih primerih iz briškega in nadiškega narečja glagola *narediti* in *delati* nista rabljena v nobenem od njunih osnovnih pomenov,²¹ ampak v prenesenem pomenu. Primeri: *narediti krompir*, *riž* ne pomeni tega izdelati, ampak ‘skuhati’, zveza *delati matematiko* pomeni ‘reševati naloge iz matematike’,²² *narediti pet plant* (← furl. *plante* ‘vrsta’) poleg osnovnega pomena, tj. ‘za nadaljnje obdelovanje pripraviti pet vrst trt’ pomeni tudi ‘obrezati, povezati pet vrst trt, zamenjati kole v petih vrstah trt ipd.’

Omiljeni tabu izrazi

Med nove pomene, ki so nastali po pomenskem prenosu Grzega (2004) prišteva tudi t. i. omiljene tabu izraze, tj. omiljene kletvice ali psovke, katerih raba je v javnosti primernejša od vulgarnejših kletvic in psov (tabu izrazov), s katerimi govorci pokažejo svojo čustveno prizadetost. V briškem narečju npr. se namesto psovke *porka* (← it. *porca* ‘svinjska’, tj. ‘umazana’) *putana* (← it. *puttana*, furl. *putane* ‘prostitutka’) z motivom iz tematskega polja družbene marginaliziranosti rabita psovki z motivoma iz istega tematskega polja, ki sta družbeno bolj sprejemljivi, tj. *porka boja*

²¹ Prim. navedene pomene glagolov *delati* in *narediti* v SSKJ (spletni vir).

²² *Popudan ti mali majo lecjoni od džinastika, džudo an ti velic dielajo matematika, džiografija* (Zuljan Kumar 2022a: 150).

(← furl. *boie* ‘krvnik, rabelj’) in *porka mižerja* (← it. *miseria*, furl. *miserie* ‘revščina’).²³

Zaključek

Pomenski prenosi predstavljajo obsežno in večplastno problematiko, ki sega na različna področja jezikoslovja, od semantike, psiholingvistike in sociolingvistike do zgodovinskega in kontaktnega jezikoslovja. V prispevku je obravnavanih sedem tipov pomenskih prenosov s primeri iz pretežno zahodnoslovenskih narečij, ki kažejo na to, kako se slovenski govori med seboj ne razlikujejo samo na slovnični ravni, ampak tudi v leksikalni semantiki, tj. v upovedovanju pomenov, ki zadevajo predstavniki svet njihovih govorcev. Nekateri pomenski prenosi so systemske narave, kar pomeni, da so leksikalizirani in rabljeni v bolj ali manj širokih prostorskih arealih. Drugi so nesystemske, tj. neustaljeni in neleksikalizirani ter pogosto idiolektalni in kot taki rezultat posameznikove kognitivne sposobnosti opazovanja podobnosti med entitetami v njegovem predstavnem svetu in vzpostavljanja različnih tipov povezav med njimi.

Krajšave

ben. it. = beneško italijansko, br. = briško, češ. = češko, furl. = furlansko, ide. = indoevropsko, it. = italijansko, kr. = kraško, nad. = nadiško, nar. sln. = narečno slovensko, notr. = notranjsko, sln. = slovensko, psl. = praslovensko

Viri

Mojca KUMIN HORVAT, 2011: SLA V474 ‘garje’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 199–200. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V478 ‘mozolj’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 190–193. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V486 ‘mrzlica’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 213–214. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

---

²³ Več o tem v Zuljan Kumar (2022b).

– –, 2016: SLA V140(a).01 ‘vmesna notranja stena v hiši’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 114–118. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Tjaša JAKOP, 2011: SLA V068 ‘zadnjica’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 147–148. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V070 ‘prdeti’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 149–150. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V604 ‘oče’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 243–244. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V605 ‘mati’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 245. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2016: V144 b ‘šipa’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 104–1105. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Carmen KENDA-JEŽ, 2011: SLA V019 ‘vrat’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 93–94. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V050 ‘ledvice’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 141–143. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V051B ‘čreva’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 145–146. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Carmen KENDA-JEŽ, Matej ŠEKLI, 2016: SLA V730b.01 ‘veža’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 144–146. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Vlado NARTNIK, 2011: SLA V062 ‘stopalo’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 173–174. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Vlado NARTNIK, Petra KOSTELEK, 2011: SLA V494 ‘suh’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 229–230. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Matej ŠEKLI, 2011: SLA V054 ‘križ’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 154–155. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Matej ŠEKLI, Carmen KENDA-JEŽ, 2016: SLA V130.01 ‘shramba’. *SLA 2.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic in Matej Šekli. Ljubljana: Založba ZRC. 82–86. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Jožica ŠKOFIC, 2011: SLA V005(č) ‘barva las – rjava’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 54–55. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V055 ‘kolk’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 156–159. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V614 ‘snaha’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 294–295. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

Danila ZULJAN KUMAR, 2011: SLA V012 ‘lice’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 83–84. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2011: SLA V027 ‘pest’. *SLA 1.2 Komentarji*. Uredila Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC. 105–106. Dostopno marca 2022 na: <https://fran.si>.

– –, 2022b: Kletvice in psovke kot tabu in omiljeni tabu izrazi v briškem narečju. *Kontaktna dialektologija akad. Gorana Filipija*. Uredili Suzana Todorović in Barbara Baloh. Koper: Pedagoška fakulteta UP in Založba Libris. 259–272.

Literatura

Jurij APRESJAN DERENIKOVIČ, 1974: Regular Polysemy, *Linguistics. An International Review* 142, 5–32.

Andreas BLANK, 1999: Why do new meanings occur? A cognitive typology of the motivations for lexical semantic change. *Historical semantics and cognition*. Uredila Andreas Blank in Peter Koch. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 61–90.

– –, 2003: Polysemy in the Lexicon and Discourse. *Polysemy. Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language*. Uredili Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Hernan in David Clarke. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 267–293.

Leonard BLOOMFIELD, 1967 (repr.): *Language*. London: G. Allen & Unwin.

René DIRVEN, 2002: Metonymy and Metaphor: Conceptualization and Strategies. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (Cognitive Linguistics Research). Uredila René Dirven in Ralf Pörings. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 75–111.

Joachim GRZEGA, 2004: *Bezeichnungswandel: Wie, Warum, Wozu? Ein Beitrag zur englischen und allgemeinen Onomasiologie*. Heidelberg: Winter.

George LAKOFF, Mark JOHNSON, 1980: *Metaphors We Live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Elena SEMINO, 2010: Descriptions of pain, metaphor and embodied simulation. *Metaphor and Symbol* 25/4, 205–226.

Jerica SNOJ, 2006: Metonimični pomen: sintagmatski vidik, *Slavistična revija* 54/1, 73–86.

Marko SNOJ, 2016: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. <https://fran.si>.

SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 2014. Ljubljana: Založba ZRC. Dostopno marca <https://fran.si>.

Dmitrij ŠMELEV NIKOLAJEVIČ, 1977: *Sovremennyj russskij jazyk: leksika*. Moskva: Prosveščenie.

Beatrice WARREN, 2002: An Alternative Account of the Interpretation of Referential Metonymy and Metaphor. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast* (Cognitive Linguistics Research). Uredila René Dirven in Ralf Pörings. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 113–130.

Danila ZULJAN KUMAR, 2012: Večpomenskost poimenovanj za pomena ‘obrvi’ in ‘trepalnice’ v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA, Ali in ASLEF), *Annales. ser. Hist. Sociol.* 22/2, 487–798.

- –, 2014: Figurative Expressions in the Slovenian Linguistic Atlas *Dialectologia 2013 (Summer 2014)*, 107–119. <http://www.edicions.ub.edu/revistes/dialectologia13>.
- –, 2022a: *Skladnja nadiškega in briškega narečja*. Ljubljana: Založba ZRC.
- –, 2022b: Kletvice in psovke kot tabu in omiljeni tabu izrazi v briškem narečju. *Kontaktna dialektologija akad. Gorana Filipija*. Ur. Suzana Todorović. Koper: Pedagoška fakulteta UP in Založba Libris (v pripravi na tisk).

TYPOLOGY OF SEMANTIC SHIFTS IN SLOVENE DIALECTS (WITH EXAMPLES MAINLY FROM WESTERN SLOVENE DIALECTS)

The paper presents seven types of semantic shifts with examples mainly from western Slovenian dialects. The metaphorical expressions include the use of the lexeme *kostanjevi lasje* (*chestnut hair*) ‘brown hair’ as an example of a systemic metaphorical shift and the lexeme *kafetasti lasje* (*coffee hair*) ‘brown hair’ as an example of a non-systemic metaphorical shift. Among the expressions that arose after a metonymic semantic shift, there are examples of spatial (e.g. *klet* (*cellar*) ‘pantry’), partial (e.g. *peta* (*heel*) ‘foot’), causal (e.g. *ogenj* (*fire*) ‘fever’), and associative (e.g. *nevesta* (*bride*) ‘daughter-in-law’) metonymy. An example of a lexeme formed after a hyperbolic shift is the verb *krepati* (*to croak*) ‘to die’. An example of expansion of semantic meaning is *tifon*, which originally referred to the brand of tractor sprayer *Tifone*, but in the Brda dialect its meaning was expanded to ‘tractor sprayer in general’. An example of contraction of semantic meaning is *makinja*, which in different contexts means either ‘knapsack sulfurizer’, ‘grape mill’, or ‘knapsack sprayer’. An example of a semantic calque is the phrase *dati slabo novico* ‘to deliver bad news’. Semantic shifts can also include the meanings of verbs with a wide range of meanings that do not belong to any of the defined meanings of these verbs, e.g. *narediti pet plant* (*to make five rows*) ‘to prune, tie vines, replace stakes in five of the vine rows’. The last type of semantic shift is the use of semi-tabooed expressions, e.g. in the Brda dialect *porka mižerja* (*bloody misery*) instead of *porka putana* (*bloody whore*).